

A nyolcvanas évek napilapjainak tipográfiája

Werner Fruzsina*

**Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum körút 4, 6-8,
(frugikakukacfreemailponthu)*

Összefoglaló

Mi is az a tipográfia? – olvashatjuk rögtön az első sorban a kérdést. A válaszból pedig kiderül, milyen fontos szerepet játszik életünkben. Időről időre változik, így a kádári szocializmusban is megvannak a maga jellemzői. Ezután pedig bemutatom hogyan használja a Magyar Nemzet és a Népszabadság ennek a tudománynak a jellegzetességeit.

Kulcsszavak: tipográfia, szocializmus, történet, Magyar Nemzet, Népszabadság

---

Bevezetés

Mi is az a tipográfia? Leginkább a grafikai tervezéssel, ezen belül pontosabban a nyomdaiparral hozzák kapcsolatba ezt a kifejezést. Valójában a tipográfia mindenütt jelen van, mára szinte rutinszerűvé vált, szerepe mégis fontos. Elsősorban a kézzel írott szövegekre korlátozódik, de ma már a digitális technológia miatt minden írott és formába öntött szöveg a tipográfia keze alá tartozik, tehát ebben az értelemben mindenkit tipográfusnak nevezhetünk. Legalapvetőbb szabályait már az iskolákban elsajátítjuk, de természetesen tudásunk az igazi szakemberekével nem érhet fel. Egy tipográfusnak rendkívül sok mindenre kell figyelnie. A betűktől kezdve a közvetítés hatékonyságát érintő kérdések, az írásjelek, a szimbólumok, a sorköz és térköz távolságok, a margó, a fejléc és még sok más, mind a hatáskörébe tartozik. Tehát mikor azt állítottam, hogy mindenki tipográfus, azt annyiban értem, hogy mindenki foglalkozik írott szövegekkel valamilyen foggmában, de természetesen nem hasonlíthatjuk magunkat a valódi szakemberekhez. A technikai újítások miatt a tipográfia mára teljesen más, mint amilyen a korábbi évtizedekben volt, de meghatározó szerepe így is megmaradt. Hétköznapi életünkben szinte láthatatlan, de csak addig, amíg valamilyen hibába nem ütközünk (David Jury 2007).

Kádári szocializmus

Ahogy a történelemben mindennek megvannak a maga korszakai, úgy a tipográfiának is. Változása során a különböző időszakokban más-más jellemzőket vett magára. A magyarországi

szocializmusban, ami egy elég hosszú időszak, ezért én a kádári szocializmusra fogok koncentrálni; is megvoltak a maga jellemzői és korlátai.

Az 1043/1954. (VI. 17.) minisztertanácsi rendelet létrehozta a Kiadói Főigazgatóságot, amely a kádári szocializmusban is végig működött. Munkáját 1954. október 1.-jén kezdte Kállai Gyula főigazgatósága alatt, majd 1961-ben az átszervezési hullám során új ügyrendet kapott, ami 1989-es megszűnéséig nem változott. „A KF feladata az MSZMP művelődéspolitikájának megvalósítása a könyvkiadás és a könyvterjesztés területén állami eszközökkel. A KF ezen feladatát a könyvkiadás általános irányelveinek kialakításával, arányainak megszabásával, a tervek koordinálásával, a kiadói munka színvonalának emelésével, a társadalom állandóan fokozódó könyvigényének tervszerű kielégítésével valósítja meg, a könyvterjesztés irányításával s módszereinek állandó javításával.” A Kiadói Főigazgatóság megszűnése a párt hanyatlásával függ össze, 1989-ben a rendszerváltással egy új időszak kezdődik, amiben a hivatalnak már nem volt helye. (Bart István 2000). A KF nem csak a könyvkiadás szabályozásával foglalkozott, minden nyomtatott szöveg a „kezei” alatt futott át, így az újságok kiadása is csak a KF felügyeletével mehetett végbe. A két általam elemzett napilap, a Magyar Nemzet és a Népszabadság is érintett ez ügyben, hiszen a hivatal a nyolcvanas években is aktív volt még. A Kádári szocializmus tulajdonképpen önmagában egy korlátozó hatalom volt, a Magyar Nemzet többször felfüggesztéssel felelt a pártnak nem megfelelő tartalom miatt, a Népszabadság pedig azzal védekezett a hatalom ellen, hogy az MSZMP hivatalos lapjaként működött. Tehát nem csak a KF,

hanem az egész rendszer szabályozta és korlátozta a könyv és újságkiadást is.

Laptörténet

Elemzésem témájának a nyolcvanas évek két meghatározó napilapját, a Magyar Nemzetet (1985. jan.4., XLVIII. évfolyam, 2.szám) és a Népszabadságot (1985. jan. 4., XLIII. évfolyam, 2. szám) választottam. Mielőtt azonban tipográfiai szempontból vizsgálnám az újságokat, történeti oldalról ismertetem őket.

A Magyar Nemzet története

A Magyar Nemzetet (1. kép) Pethő Sándor és Hegedűs Gyula alapította 1938-ban és a legnagyobb konzervatív politikai napilappá nőtte ki magát hamarosan, amely szemléletét tekintve jobboldali, náciellenes irányzatot képviselt. A lap finanszírozását a Chorin-Kornfeld-Weiss nagytőkés csoport vállalta. A Magyar Nemzet hamar az értelmiség lapjává vált, sok neves munkatárssal dolgozhatott együtt, többek között Szekfű Gyulával, Barankovics Istvánnal és Márai Sándorral. A politika azonban nem egyszer beleszólt az újság működésébe. A lapot többször felfüggesztették, sőt olyan is volt, hogy be is tiltották. A Magyar Nemzet logója a kezdetektől változatlan, ugyanazzal a betűvel, Bodoni antiquával szedik és fekete fehér mivolta is megmaradt. A külföldi lapokat tekintve szemléletében a Neue Zürcher Zeitung-gal, hírkezelésében a Guardian-nal rokonítható. Az általam elemzett számot Pethő Sándor, az alapító Pethő Tibor fia szerkesztette. A lap tulajdonosa ebben az időben a Lapkiadó vállalat volt. A későbbiekben mind tulajdonost, mind szerkesztőt tekintve igen változatos volt a paletta, ma Liskay Gábor a főszerkesztő és a lap tulajdonosa pedig a Nemzet Lap – és Könyvkiadó Kft. (Wikipedia 2008).

1. kép. Főcím (1985. jan. 4., XLVIII. évfolyam 2. szám)

A Népszabadság története

A Népszabadság (2. kép) első száma 1956. november 2.-án jelent meg az MSZMP kiadásában a Szabad nép folytatásaként. Hamarosan Magyarország legnagyobb példányszámú politikai napilapjává vált. 1989. október 7.-ig az MSZMP központi napilapja, ezután „Szocialista Napilap”-nak nevezik, mert az MSZMP-nek saját pártlapja lesz (A Szabadság). 1985-ben, mikor is az elemzett számot kiadták, a lap főszerkesztője Borbély Gábor volt, az újságot pedig a Hírlapkiadó Vállalat adta ki. A Népszabadság számos újítást vezetett be pl. a könyvmellékletet, ami már a XLIII. évfolyam 2. számában is fellelhető, ezen kívül a népszabadság az idők folyamán színes külsőt öltött, ennek előjelei szintén megmutatkoznak már az általam elemzett számban is (kék szín megjelenése a tv műsorban). A lap mai tulajdonosai a szerkesztőség dolgozói, a zürichi székhelyű Ringier AG (67,7%) és az MSZP közeli Szabadsajtó Alapítvány (26,5%). A főszerkesztő pedig 2004 óta Vörös T. Károly. (Wikipedia 2008)

2. kép. Főcím (1985. jan. 4., XLIII. évfolyam, 2. szám)

A Magyar Nemzet 1985. január 4., XLVIII. évfolyam 2. számának tipográfiai elemzése

Szerkezet

Az újságot felépítését tekintve 10 részre oszthatjuk. Az első a főcím illetve az aktuális hírek, melyek 5 oldalt töltenek meg. Ezt követi a Magyar Nemzet vitafóruma egy oldalas terjedelemmel, majd a Folyóiratszemle, a Könyvesház, A tudomány világából című rovat, a Napi krónika, a Sport és a Honunk a hazában. Az utolsó két rész a Tv és Rádióműsor (13-14. o.) illetve az Apróhirdetések (15-16. o.).

A fekete-fehér lap 6 egyenlő méretű hasábjából áll össze oldalanként, melyeket helyenként kettesével vagy hármasával összevonnak. Az élőfej és az összefűzés miatt a felső és a kötésmargó szélesebb, a másik kettő nagyjából azonos méretű. Léniákat találhatunk a hasábjok között, de nem mindenhol, csak ahol szükséges a tartalom miatti elkülönítés illetve összetartás. Ezek a vonalak függőleges, viszonylag vékony, egyszerű, szimpla vonalak. Vastagságban akad köztük különbség, de egyik sem kiemelkedő.

Léniákat találunk még minden oldal tetején. Ezek az élőfej részei. Az első oldalon a főcím található középen, két oldalt pedig a lap ára és a kiadási adatok találhatók. Ezt követi egy vízszintes szimpla vonal, majd a Hazafias Népfrent lapja felirat, ez után pedig a minden oldalon visszaköszönő vonalpáros (egy vízszintes vastag, majd egy vékony vonal) következik. A többi oldal élőfeje az újság nevével, a dátummal és az oldalszámmal egészül ki. A név középen, a dátum bal oldalt, az oldalszám pedig a jobb oldalon helyezkedik el. Mindegyik

vastagon szedett, kontrasztos, talpas antiqua. A Magyar Nemzetben élőláb nem található.

Jól látható tehát, hogy a szerkezet megfontolt, jól áttekinthető formájú, a cikkek érthető rendszerben jelennek meg. Ez a szabályos elrendezés talán külső hatások miatt alakult így, esetleg a párt utasításainak hatására választották ezeket a formákat a szerkesztők, hiszen ebben az időben nem az újtások és a szabad gondolkodás jellemezte a közsférát.

Címzetűk

A betűk, a keretek és a léniák vastagságát egymáshoz viszonyítva határozom meg, a címzetűk méretét pedig a kenyérbetűkhöz mérten (1sor=1kenyérbetű sor + sorköz). A címek igazítását a hozzátartozó cikk nézetéből vizsgálom.

A főcím tehát Bodoni betűtípusú, kb. 10 sornyi nagyságú és kövér, szélességét tekintve keskeny. A betűk ritkítás és díszítés nélkül álló tengelyűek és a színük fekete. Helyzetét tekintve középre van igazítva és csak alatta található sorköz.

A főcím alatt is található egy megnevezés, ahogy a lap történeténél már említettem, az újságot elkeresztelték a Hazafias Népfrent Lapjának. Ez a cím az előzőhöz hasonlóan bodoni stílusú, 1,5 soros, kövér, normál szélességű betűkből áll. Szintén álló a tengely, fekete a szín, díszítésmentes, de itt már nagybetűs írással van dolgunk és a betűk ritkítottak. Középen helyezkedik el, a sorköz alatta pedig nagyobb, mint felette. Különlegessége, hogy vízszintes léniák között van, felülről egy szimpla és közepes vastagságú vonal, alulról pedig dupla, egy vastag és egy közepes vonal határolja.

A rovatcímek a főcímtől eltérő betűtípusúak, középre igazítva és általában egy szimpla keretbe foglalva jelennek meg. Méretüket tekintve a kenyérbetűkhöz képest jóval nagyobbak, de ugyanakkor nem nyomják el a főcímet. Néhol jellemző a díszítettség, pl. az árnyékolt, negatív betűk. Némely címnél megtalálható a ritkítás, de nem túl kiemelkedő.

A különböző cikkek címei leginkább Bodoni betűvel vannak szedve, a rovatokhoz képest pedig középre vannak igazítva. Méretüket tekintve a kiemelésnek megfelelően változnak, esetenként versal formában jelennek meg és a vastagság változtatásával vagy egy keret alkalmazásával hívják fel a figyelmet egyikre másikra. Tehát a címzetűket általában az jellemzi ennél a lapnál, hogy a betűk nem túl díszesek, kevés a dőlt betű, a ritkítás inkább csak a főcímeknél jellemző, a kiemelést leginkább a méret és a vastagság változtatásával érik el.

Kenyérbetűk

A kenyér vagy szövegbetűk kontrasztos talpas antiquával vannak szedve és viszonylag kicsik,

ahogy azt az újságbetűknél megszokhattuk. Igazításukat tekintve mindenhol sorkizártak, ritkítást nem igazán használnak, leginkább normál betűkkel találkozunk minden szempontból. Nem díszesek, többnyire ugyan olyanok mindenhol, helyenként találunk kiemeléseket, amiket a címbetűkhöz hasonlóan méret és vastagságváltoztatással érnek el.

Összevonva tehát a cím és a kenyérbetűk sem mutatnak az általánostól való nagyfokú eltérést, valószínűleg a szerkezetnél már említett politikai háttér miatt, bár ez csak feltételezés, de én úgy gondolom, talán lehet köze az elhatározásokhoz.

Képek

Alapjában véve nem túl sok képet találunk a lapban. Leginkább a hirdetésekhez társulnak illusztrációk, ezen kívül csak egy-két karikatúra illetve kép található (Honunk a hazában rovat), valamint a tv műsorban közölt csatornák szimbólumai. Képkeregető vonalat csak a rajzoknál és a reklámoknál találunk, ezek egyszerű szimpla vékony vonalas keretek. Képaláírást sem olvashatunk mindenhol, ha van, akkor félkövér betűvel van kiemelve.

Keret

Keretet elég sok helyen találhatunk a Magyar Nemzetben. A hirdetések, rajzokat, illusztrációkat, címeket, sőt egyes rovatokat is bekereteznek. Ahhoz képest viszont, hogy elég sok helyen találkozunk velük nem túl változatosak. A legtöbb helyen, mint már említettem párszor, egyszerű, egy, vékonyvonalas keretet találunk. Ha van is méretkülönbség a vonalak között a vékonynak nevezett vonal kategóriáját akkor sem lépjük át sehol. Egy-két helyen elvétve találunk dupla vonalas keretet, de ezek sem túl kirívóak.

A képek, keretek és a színek tekintetében is úgy gondolom a kevésbé fantáziadús megoldás oka valószínűleg a technikai háttér nem túl fejlett állapota, de ennél is inkább a biztos anyagi háttér hiánya lehet.

A Népszabadság 1985. január 4., XLIII. évfolyam 2. számának tipográfiai elemzése

Szerkezet

Nincsenek mindenhol szerkezeti egységek úgy, mint a másik lapnál. A lap elején elég sokáig mondhatni ömlesztve vannak a hírek, csak a nagyon eltérő témáknak készítettek külön rovatot. Ilyen a sport, a tv és rádióműsor, a film és könyvajánló, valamint a hirdetések. Szerkezetileg különbözik még a Magyar Nemzettől abban, hogy itt a sport és

a hirdetés került a lap végére nem pedig a tv műsor. Ez az újság már nem fekete fehér, sok szürkét használ és megjelenik az élénk kék szín (3. kép) is. Egyszóval változatosabb, kötetlenebb ez a lap az előbb elemzettől több tekintetben is.

3.kép. A kék szín megjelenése a tv műsorban

A Népszabadság 5 egyenlő méretű hasábjából áll, de itt már kevésbé jellemző a hasábok összevonása. A kötés és a felső margó itt is ugyanazon okokból szélesebb, mint a többi. Megjelennek a vízszintes léniaiak, vannak függőlegesek is, de összességében kevesebb, mint a Hazafias népfőnt lapjában. Ezek a vonalak is vékony, egyszerű vonalak, inkább a kereteknél érzékelhető merészebb változás.

Élőláb helyett itt is élőfej található, az első oldalon, a lap tetején bal oldalt egy buzdító mondat, jobb oldalt a lap ára látható. Ezt követi a balra zárt főcím. Mellette egy szürke háttérű keretben felhívás az aktuális tv műsorra. Mindezeket aláhúzza két vastag szürke vonal, melyek között a lap tulajdonosa (középen), a dátum (balra) és a kiadási adatok (jobbra) láthatók.

Címbetűk

A főcím fekete, kontrasztos talpas antiqua balra zárva. Vastagságát tekintve kövér, kursiv és versal. Kb. 10 sornyi nagyságú és nincs ritkítva.

A többi cím rendkívül változatos mind betűtípusban mind betűméretben. Sok a dőlt és kövéren szedett cím. Sokkal változatosabb, mondhatni kuszább a kép. Közel sem találhatunk annyi keretet, mint a Magyar Nemzetben és ebben a lapban inkább a vonalas keretezés helyett színes háttérrel adnak a kiemelni kívánt betűknek.

Kenyérbetűk

Itt is kisméretű talpas kontrasztos antiquával találkozhatunk, nagyjából mindenhol. A kiemeléshez versal betűt vagy kövérítést használnak leginkább. A sorkizárás természetesen itt is dukál a könnyebb olvashatóság miatt. A legtöbb eltérést a kenyérbetűk között a hirdetéseknel találhatunk, mert ugye minél többet fizet az ember annál feltűnőbb a hirdetése.

Képek

Nagyságrendekkel több képet találhatunk ebben az újságban, mint a fent említettben. Itt már a különböző cikkekhez is sok foto társul, valamint nagy meglepetésemre az előző újságbeli tv műsorral ellentétben itt a fő műsoridős filmekből egy-egy jelenet képével is találkozhatunk. Az illusztrációkat és rajzokat tehát a Népszabadságban kiszorították a fotók. Kevesebb az oldalközi hirdetés is, ezeket megpróbálták a nekik megfelelő rovatba tömöríteni. A fotóknál szinte egyáltalán nem találunk képkeretet és a képaláírás is kevés. Ha néhol elvétve találunk, akkor a normál betűk mellett esetleg félkövér vagy versal kiemeléssel találkozunk.

Keret

A legtöbb keretet a címeknél találjuk, de mint már említettem ezek nem vonallal határolt keretek, hanem színes hátterek. A Magyar Nemzetből is megszokott kereteket a hirdetőrovatban fedezhetjük fel leginkább, de itt is változásokat tapasztalunk. Erőteljesebb vonalak, díszesebb keretek, hangsúlyosabb kép tárul a szemünk elé.

A Népszabadságot mind szerkezetét, betűit, képeit és egyéb megoldásait tekintve sokkal szabadabbnak, kötetlenebbnek érezzük, mint a Magyar Nemzetet. Ennek több oka is lehet. Szerintem ezt a lazább szerkesztési módot a lap annak köszönheti, hogy az MSZMP központi lapjaként működött. Feltételezem sokkal szabadabb kezét kapott, mint a Magyar Nemzet, kísérletezhetett egy kicsit új dolgokkal, persze csak a forma terén. A tartalmat illetőleg ugyan olyan

szigorú szabályok vonatkoztak rá is, mint társaira. A színek és képek bevezetését, valamint a kicsit díszesebb keretek alkalmazását pedig az tette lehetővé, hogy, mint állami befolyású lap, valószínűleg nem kellett anyagi problémákkal küzdenie, ez pedig nagyban megkönnyítette ezeket a technikai háttérű dolgokat.

Befejezés

A két lap, bár egy időben működött, párhuzamosan, mégis eltéréseket mutat. Különbséget találunk a szerkezeti felépítésben, a színekben, az elrendezésben, egyszóval az egész arculatban. Míg a Magyar Nemzet számomra egy jól szerkesztett, logikus felépítésű „komoly” lap, addig a Népszabadság egy sokkal felszabadultabb, spontánabb képet mutat számomra, de ugyanakkor nincs káosz, mindennek megvan a maga helye. Jól látszik tehát, hogy a megfelelő tipográfia alkalmazásával mennyire különböző hatásokat érhetünk el. Rendkívül sok minden tartozik e tudomány szárnyai alá, de bizonyos mértékig érdemes használni, illetve megtanulni ezeket a szabályokat, hiszen ezek az emberiség számára szinte legfontosabb dolgot könnyítik meg, a kommunikációt.

Hivatkozások

Bart István (2000) *Világirodalom és könyvkiadás a Kádár-korszakban*, Scholastica, 12–13.

David Jury (2007) *Mi az a tipográfia*, Scolar Kiadó, 5–8.

Wikipedia (2008) *Magyar Nemzet* Legutóbbi frissítés: 2008. november 26. URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Nemzet

Wikipedia (2008) *Népszabadság* Legutóbbi frissítés: 2008. december 7. URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/N%C3%A9pszabads%C3%A1g>

Foto1: *Magyar Nemzet*, Werner Fruzsina

Foto2: *Népszabadság*, Werner Fruzsina

Foto3: *Népszabadság (tv műsor)*, Werner Fruzsina